

УДК: 75.03/.07(477)

*Кривушенко Богдан Олегович,
аспірант Національної академії
курівних кадрів культури і мистецтв
b.kryvushenko@dakkkim.edu.ua*

СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ АРТ-РИНОК ЖИВОПИСУ: СПЕЦИФІКА, СТРУКТУРА ТЕМАТИЧНОГО НАПОВНЕННЯ

Метою роботи є дослідження і виділення популярних тем в образотворчому мистецтві України, представленому на сучасному вітчизняному арт-ринку живопису. В основу **методології** дослідження покладено загальнонаукові методи емпіричного і теоретичного рівнів: спостереження, узагальнення, систематизації, мистецтвознавчий аналіз, компаративний аналіз. **Наукова новизна** статті полягає у виділенні і описі популярних тем українського живопису, систематизації актуальних тем сучасного українського живопису з обґрунтуванням причин, з яких ці теми важливі для українських художників, глядачів і критиків. **Висновки:** в статті розкрито коло популярних тем сучасного українського арт-ринку живопису, доведено, що актуальними залишаються літературні і міфологічні теми. Своєрідно осмислюються художниками традиційні реалістичні фігуративні сюжети. Триває відродження сакральних сюжетів. Останніми роками художники України активно працюють з «образної палітрою» суспільно-політичних дій. Активно освоюються прийоми і теми суміжних форм художнього вираження, зокрема плакат, комікс, афіша.

Ключові слова: арт-ринок, твори образотворчого мистецтва, живопис, сюжетно-тематична лінія, сучасне мистецтво України.

Кривушенко Богдан Олегович, аспірант Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

Современный украинский арт-рынок живописи: специфика, структура тематического наполнения

Целью работы является попытка исследования и выделения популярных тем в изобразительном искусстве Украины, представленном на современном отечественном арт-рынке живописи. В основу **методологии исследования** положены общенаучные методы эмпирического и теоретического уровней: наблюдение, обобщения, систематизации, искусствоведческий анализ, компаративный анализ. **Научная новизна** статьи заключается в выделении и описании популярных тем украинской живописи, систематизации актуальных тем современной украинской живописи с обоснованием факторов, из которых эти темы важны для украинских художников, зрителей и критиков. **Выводы:** в статье раскрыт круг популярных тем современного украинского арт-рынка живописи, доказано, что актуальными остаются литературные и мифологические темы. Своёобразно осмысливаются художниками традиционные реалистические фигуративные сюжеты. Продолжается возрождение сакральных сюжетов. В последние годы художники Украины активно работают с «образной палитрой» общественно-политических действий. Активно осваиваются приемы и темы смежных форм художественного выражения, как плакат, комикс, афиша.

Ключевые слова: арт-рынок, произведения изобразительного искусства, живопись, сюжетно-тематическая линия, современное искусство Украины.

Kryvushenko Bohdan, Postgraduate student, National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts

Contemporary Ukrainian art market of painting: specificity, structure of thematic content

The purpose of the article is an attempt to study and distinguish the prevalent themes in the fine arts of Ukraine presented at the contemporary domestic art market of painting. **The methodology** of the research is based on general scientific methods of empirical and theoretical levels: observation, generalization, systematization, art studies analysis, comparative analysis. **The scientific novelty** of the article is to distinguish and describe the prevalent themes of Ukrainian painting, to systematize the actual issues of contemporary Ukrainian painting, with the justification of factors from which these themes are necessary for Ukrainian artists, spectators, and critics. **Conclusions** in the article reveal a range of popular topics in the contemporary Ukrainian art market of painting, it has been proved that the literary and mythological themes remain relevant. Artists peculiarly interpret traditional realistic figurative scenes. The revival of sacred stories continues. During recent years Ukrainian artists have been actively working with a "figurative palette" of socio-political actions. Acquainted receptions and themes of related forms of artistic expressions, such as a poster, a comic book, a poster, are actively assimilated.

Key words: art market, works of fine arts, painting, plot-thematic line, modern art of Ukraine.

Актуальність теми дослідження. Український арт-ринок на сучасному етапі свого становлення є складним і багатоаспектним феноменом, який потребує поглибленого вивчення. З огляду на свою структуру і тематичне наповнення, сучасний український арт-ринок є новим явищем, дослідження якого триває. Актуальність теми полягає у потребі теоретичного осмислення цього нового явища. Для цього у статті здійснюється залучення міжнародного теоретичного досвіду, який збагачує український науковий дискурс. Актуальність дослідження полягає також в адаптації іноземних теоретичних напрацювань до українських реалій. Наприклад, виявляються розбіжності між хронологічними рамками поняття сучасного арт-ринку в українських реаліях та західній теорії. У практиці українського арт-ринку хронологічні рамки сучасного мистецтва (зокрема, сучасного живопису) дещо ширші ніж зазначені Розаліндою Краусс у дисертації про американського художника Девіда Сміта у 1969 році [15, 2]. Натомість, за українським законодавством, сучасне мистецтво визначається, як «сукупність сформованих у другій половині ХХ століття художніх засобів та форм, в яких основна увага приділяється концептуальному вираженню проблематики взаємовідносин особистості та суспільства, що виражаються переважно у медіа-мистецтві (відео-арт, медіа-інсталяція, медіа-перформанс тощо), яке створюється та висвітлюється за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (відео, комп'ютерні, мультимедійні тощо), а також у традиційних видах мистецтва (скульптура, живопис, графіка тощо)» [6]. Таким чином, згідно цього визначення, до сучасного українського мистецтва можна зараховувати і витвори 1950-х років, і так само витвори, датовані 1980-ми роками, тоді як світовий науковий обіг розуміє під сучасним мистецтвом переважно витвори 1960-1970-х років. Отже, ще однією зі складових актуальності дослідження є зіставлення загальносвітових тенденцій з динамікою українських процесів.

Крім того, тематичною особливістю сучасного мистецтва в Україні, специфічною саме для вітчизняного контексту, є його суспільно-політична роль. Живопис в Україні був особливо чутливим до політичних змін. Цей його аспект потребує вивчення. Крім того, творчість художників часто ставала

способом спротиву режимам. Саме цим пояснюється значний бунтівний потенціал тематичного і стильового новаторства. Мистецький нонконформізм не просто дозволяв художникові заявити про себе на рівні особистості, але й взяти участь у «розгерметизуванні української культури, позбавленні мистецтва єдиного, знерухомилого мистецького канону» [7, 76]. Отже, сплеск бунтарства у виборі тем і сюжетів у сучасному українському живописі можна пояснити травматичним історичним досвідом і спробою подолати репресивний вплив радянської спадщини, і ця особливість українського живопису представлена на сучасному арт-ринку, тому у статті розглядається, зокрема, і цей аспект.

Метою роботи є спроба дослідження та виокремлення популярних тем у образотворчому мистецтві України, що представлені на сучасному вітчизняному арт-ринку живопису.

Виклад основного матеріалу. Сучасний український живопис відзначається яскравою тематичною та стильовою індивідуалізацією, що ускладнює систематизацію тем. Крім того, на тематиці сучасного українського живопису позначаються специфічні фактори, які набули особливої актуальності у ХХ столітті. Їх виокремив австрійський мислитель і теоретик мистецтва В. Гофман. За Гофманом, мистецтво, починаючи з ХХ століття, детерміноване станом сучасного арт-ринку. Йдеться про умови, в яких живе і творить художник. По-друге, важливими є історичні витоки. Саме приділення уваги як сучасному контексту так і його історичним витокам дозволяє зрозуміти основні культурні домінанти. Йдеться і про те, як починаючи з другої половини ХХ століття змінився статус художника: пошквалювання художнього ринку і виставкової діяльності активізує конкуренцію і створює напругу між творчою свободою, ризиком, експериментом і скандалом, як протестною формою [12, 12]. Нам близька думка Гофмана про дві площини факторів, які позначаються на сучасному мистецтві, тому ми намагаємося враховувати як сучасний контекст у синхронії, так і обставини, які позначилися на його формуванні.

Враховуючи ці фактори, ми виділяємо і розглядаємо такі актуальні для сучасного українського живопису тематичні джерела:

- відродження традицій сакрального живопису;
- образи традиційного фігуративного мистецтва;
- нефігуративна площина зображення емоцій і переживань;
- поп-арт і постмодерн;
- література;
- історичні, політичні і суспільно значущі події.

Гофман висуває наступні тези:

- 1) кожна епоха має власні засоби вираження;
- 2) витвір мистецтва існує не в ізоляції, а в живому процесі інтерпретації;
- 3) предметом і учасником інтерпретаційної дискусії є митець.

Гофман вважає, що мистецтво кидає реципієнту виклик, а художник видобуває з цього сенс своєї діяльності [12, 46]. Поділяючи позицію Гофмана, у тексті статті нами використовується посилання на висловлювання художників,

які самі коментують свої роботи, пояснюючи свій вибір тем і стилістичні пошуки.

Здійснюючи короткий огляд виділених популярних тем, варто зазначити, що яскравим і значною мірою специфічним для українського живопису є інтерес до духовної тематики. У своїй класичній праці «Про мету і межі іконології» австро-англійський історик і теоретик мистецтва Ернст Гомбрих говорить про те, що іконологія як специфічний метод смислової інтерпретації здатна відкрити у художніх образах додатковий релігійний символізм і зв'язок із сакральними першообразами. За Гомбрихом, іконологічна складова візуальних зображень відроджує до життя забуті і тимчасово витіснені культурні уявлення [3, 160]. Такий підхід до сакральної і духовної тематики сучасного українського живопису може бути дуже плідним і перспективним. Серед українських художників, які відроджують глибокі традиції іконопису і сакрального живопису можна назвати Валентина Грицаненка (серії «Україна сакральна» (від 1997), «Осінь у Святих горах» (від 2000), «Над берегами вічної ріки» (1991), «Голгофа» (1993), «Храм» (1994), «Втеча до Єгипту» (1997), «На Йордані» (1998) [2]), Олега Лазаренка (серія пейзажів важливих для християнства локацій територій України, Росії, Сирії, Турції та інших країн, цикл «Апостоли» [2]), Олександра Поступного (полотно «Спас» [13]) та інших.

Актуальним для сучасного мистецтва є осмислення тоталітарного спадку України. Ця тема лишається актуальною від періоду здобуття незалежності до початку XXI століття. Крім того, у ширшому контексті можна говорити не лише про тему тоталітарного минулого в українському живописі, а ще й про поняття пам'яті, часу та історії взагалі. Ці дві теми (локальної історії окремої країни в окремий період і часу в широкому розумінні цього слова) часто переплітаються в творчості одних і тих самих художників. У цьому контексті можна навести приклади циклів «Амнезія» та «Ритуальні танці» Віктора Сидоренка [8].

Плідним джерелом тем для сучасного українського живопису стало найвніше мистецтво (один з напрямів примітивізму), вплив якого простежується, зокрема, у творчості Андрія Антонюка [5, 578]. Абстрактна форма, в якій переважно відзначаються лінійність та барвистість, спостерігається у полотнах Ю. Шеїна. Це своєрідний бунт проти теми, коли глядач може здогадатися про тему лише за назвою картини.

Особливі результати виникають на перехресті тематичних площин. Коли уже згадувана потужна течія сакральних традицій накладається на сучасні суспільно-політичні події, виникають проекти подібні до циклу «Ангели Майдану» Катерини Ткаченко [9] або Лесі Тищенко, у картинах якої присутня яскраво виражена християнська символіка у поєднанні з темою воєнних дій [1].

Традиційно потужним джерелом тем і сюжетів є для українського живопису художня література та письменники. Серед живописних циклів на тему літератури можна назвати такі як «Мій Гоголь» Віктора Гонтарова.

Варто зазначити, що кожен конкретний художник рідко є представником однієї конкретної тематики ніші. Основною рисою творчості видатних сучасних

художників є політематичність. Робота з різними темами стає для художника способом осмислити власний життєвий і суспільний досвід. Тому важливою особливістю тематики сучасного українського живопису є увага до людини, в першу чергу до постаті самого художника. Наголошується унікальність його погляду і його досвіду. Зокрема, уже згадувана К. Ткаченко висловлюється про цикли своїх полотен наступним чином: «Для мене живопис – щось психоаналітичне, втілення моїх думок на полотні. Якщо думки стосуються мого життя, то автопортрет – єдиний зв'язок у цьому випадку. Окрім того в автопортретах я постаю як частина Всесвіту, частина життєвого кола. «Квіти серця» – це проект про мене. Перед ним я створила портретну лінію різних жінок «Живопис. Жінка». В обох проектах я керувалася наступним: кожна жінка має залишатися собою й бути при цьому щасливою» [11]. Отже, вибір тематики і жанру (жіночі автопортрети) зумовлений прагненням осмислити проблему гендерної ідентичності взагалі і осмислити власну гендерну ідентичність жінки-художниці зокрема.

Наскрізним лейтмотивом українських полотен є актуальний для сучасного світу мотив пошуку людиною сенсу у світі й у власному житті. Тут можна навести приклад яскраво вираженого символізму в полотнах київського художника Олексія Анда. Зокрема, один із його циклів називається «У пошуках взаємозв'язку» [10]. Цей пошук художник розуміє як гру з геометричними фігурами і силуетами людей.

Якщо говорити про постмодернові теми, варто звернутися до творчості Сергія Пояркова, в якій кітчеві елементи в ігровій і експериментальній формі поєднуються у сповнені гумору сюжети, яким притаманна складна деталізація. Водночас навіть у постмодерновій грі спостерігаються традиційні сюжети, такі як дерева і квіти.

У добірці практично кожного художника спостерігається поєднання тем, і саме досвід освоєння різних тем стає одним із джерел експериментування і пошуків власної манери. У цьому контексті особливо переконливим прикладом слугує творчість Івана Марчука. По-перше, у цього художника спостерігається яскраво виражене плекання свого індивідуалізму. Зокрема, він пропонує власну періодизацію своєї творчості і виділяє у ній цілих 9 періодів: «Було дев'ять періодів творчості, «дев'ять Марчуків», і кожен з них чимось дивує. Я, в першу чергу, себе повинен дивувати. Щось весь час крутиться в голові, треба щось нове робити. І «десятий» Марчук буде обов'язково» [4]. По-друге, його художній шлях – це тривалий невпинний процес пошуку, в тому числі тематичного. По-третє, у процесі цього пошуку художник звертається до багатьох зі згадуваних вище домінуючих для українського живопису тем, зокрема до сфери художньої літератури як джерела сюжетів живопису. І. Марчук створив серію із 42 полотен під назвою «Шевченкіана» за мотивами «Кобзаря». При цьому йдеться не про ілюстрації до конкретних текстів, а саме про живопис за мотивами літературних творів: «Я взяв “Кобзар” і все перечитав. Коли читав, робив помітки, мені являлися сцени. Я перечитав всю поему і побачив, що назбиралося дуже багато сцен. Це не можна назвати ілюстраціями, тому це картини, але картини,

присвячені конкретним творам Шевченка» [4]. Крім того, варто зазначити, що в даному разі робота з літературним джерелом відбувається у контексті індивідуальних художніх та особистісних пошуків художника, адже сам Марчук включив «Шевченкіану» до великого циклу «Голос моєї душі» [4], який він доповнює протягом всього життя. Це особливий рівень індивідуального сприйняття і освоєння широкої, загальнозначущої тематичної площини.

Окремо виділимо художників, у творчості яких з'явилися образи присвячені «революції гідності», та війні на сході України (Беата Куркуль, К. Ткаченко, Леся Тищенко, А. Бондаренко, М. Дяченко) та інших подій. При цьому особливо цікаві результати виникають під час поєднання кількох тематичних площин, наприклад, біблійних образів та теми сучасного збройного конфлікту, класичної літератури та контексту особистої біографії художника. Такі поєднання збагачують тематичний арсенал українського живопису.

Крім того, на прикладі творчості І. Марчука та інших художників було показано, що у творчості кожного конкретного художника спостерігається індивідуальне освоєння і осмислення великих магістральних тем і сюжетів. Однією з найпопулярніших тем сучасного українського живопису є вираження художником власної особистості, як у вигляді автопортретів, так і у ширшому сенсі, у формі своєрідної психологічної автобіографії.

Наукова новизна. У процесі написання статті було розглянуто твори понад двадцяти сучасних українських художників. Було виявлено такі тематичні площини як сакральна, міфологічна, соціально-політична, літературна, гендерна. Традиційно популярною в українському живописі лишається тема природи, що, правда, своєрідно осмислена за допомогою нових засобів вираження. На українському живописі останніх років позначилися політичні трансформації та збройний конфлікт. Це свідчить про те, що український живопис безпосередньо реагує на актуальні події. Окремо було виділено тематичний шар картин, у яких митець здійснює спробу метакоментування: такі картини покликані проілюструвати сам процес творчості, місце і роль митця, показати внутрішній світ художника. Для багатьох полотен темою є сам художник, підкреслення його особливого погляду на світ і осмислення процесу творчості.

Також визначено, що у творчості кожного конкретного художника спостерігається еволюція або одночасне співіснування кількох тем. Поєднання різних (часто далеких між собою) тем є важливим елементом творчої індивідуальності художника.

Висновки. Мова мистецтва ускладнюється і збагачується, тому актуальним є пошук додаткових способів систематизації та каталогізації наявних витворів мистецтва. З цієї позиції огляд сучасного українського живопису за темами є перспективним способом рефлексії.

Межа ХХ-ХХІ століть характеризується значним поживленням як творчості українських художників, так і репрезентаційних процесів у країні та світі. Збільшується кількість виставок, фестивалів, продовжує зростати представленість українських художників на аукціонах. Зважаючи на це, особливо актуальною є систематизація уже існуючих витворів мистецтва. При цьому однією з

найлогічніших, з точки зору глядача і критика є саме систематизація за темами. Глядач є повноправним учасником процесу рецепції, а ідентифікація глядачем теми картини – важлива стадія сприйняття. Глядач може не орієнтуватися у художньому напрямку, в якому пише художник, і це становить додаткову перешкоду для сприйняття. У таких працях як двотомні «Нариси з історії образотворчого мистецтва України ХХ століття» за редакцією О. Авраменка здійснюється систематизація образотворчого мистецтва за мистецькими об'єднаннями, однак знов-таки необізнаному у течіях, школах і напрямках споживачеві може бути важко орієнтуватися у подібних класифікаціях.

Водночас таку категорію як тема картини він сприймає легше. Відповідно, репрезентація картин за тематикою може використовуватися під час первинного знайомства глядача із новою картиною або новим художником. Категорія теми інтуїтивно зрозуміла більшості реципієнтів і може використовуватися на першому етапі загального знайомства з художником або окремою картиною.

Література

1. «Ато: і мертвим, і живим, і нерожденим». URL: <http://tishenko.com.ua/zhivopis/ato-i-mertvum-i-zhivum-i-nerozhdennym> (Дата звернення 25.04.2017).
2. Галерея Palladium. URL: <http://palladium-gallery.com/lazarenko-oleg/?trend=21> (Дата звернення 25.04.2017).
3. Гомбрих Э. О задачах и границах иконологии. *Советское искусствознание*. Вып. 25. М.: Советский художник, 1989. – С. 275–285.
4. Иван Марчук репрезентував у Тернополі образотворче видання «Шевченкіана» 27 вересня, 2014. URL: <http://day.kyiv.ua/uk/news/270914-ivan-marchuk-reprezentuvav-u-ternopoli-obrazotvorche-vidannya-shevchenkiana> (Дата звернення 25.04.2017).
5. Малина В. Антонюк Андрій Данилович. *Енциклопедія Сучасної України*. – Т. 1. – К., 2001. – С. 587.
6. Наказ Міністерства культури України «Про затвердження Положення про Експертну раду Міністерства культури України з питань сучасного мистецтва» № 1130 від 02.12.2016. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1664-16> (Дата звернення 25.04.2017).
7. Нариси з історії образотворчого мистецтва України ХХ століття / ПСМ АМУ; ред. О. О. Авраменко, В. Д. Сидоренко, В. Я. Даниленко та ін.: У 2 кн. К.: Інтертехнологія, 2006. – Кн. 2. – 656 с.
8. Персональний сайт Віктора Сидоренка. URL: <http://sydorenko.gallery/?q=ru/node/30> (Дата звернення 25.04.2017).
9. Персональний сайт Катерини Ткаченко. URL: <http://katerynatkachenko.arts.in.ua/> (Дата звернення 25.04.2017).
10. Персональний сайт Олексія Анда. URL: <http://artand.com.ua/ru/galereja/zhivopis/v-poiskah-vzaimosvjazi> (Дата звернення 25.04.2017).
11. Фіалко Д. Катерина Ткаченко – художниця, яка змагається з часом. Інформаційна агенція культурних індустрій «Про». URL: <http://i-pro.kiev.ua/content/katerina-tkachenko-%E2%80%93-khudozhnitsya-u-aka-zmagayetsya-z-chasom> (Дата звернення 25.04.2017).
12. Хофман В. Основы современного искусства: Введение в его символические формы [Пер. с нем. А. Белобратова] – СПб.: Академический проект. 2004. – 560 с.
13. Художники Харківщини. URL: <http://kharkov.vbelous.net/ukrain/artists/postupny.htm> (Дата звернення 25.04.2017).
14. Шейко В. М. Грицаненко В. Г. *Енциклопедія сучасної України*. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=31743 (Дата звернення 25.04.2017).

15. Meyer R. What Was Contemporary Art? / R. Meyer – Massachusetts Institute of Technology, 2013. – 376 p.

References

1. Personal Website of Lesia Tyschenko. Retrieved from <http://tishenko.com.ua/zhivopis/ato-i-mertvym-i-zhivym-i-nerozhdennym> [in Ukrainian].
2. Official Website of Palladium Gallery. Retrieved from <http://palladium-gallery.com/lazarenko-oleg/?trend=21> [in Ukrainian].
3. Gombrich, E. (1989). On the Tasks and Boundaries of Iconology, 25 [in Russian].
4. Marchuk, I. (2014). A fine edition of Shevchenko represented in Ternopil. Retrived from <http://day.kyiv.ua/uk/news/270914-ivan-marchuk-reprezentuvav-u-ternopoli-obrazotvorche-vidannya-shevchenkiana> [in Ukrainian].
5. Malina, V. (2001). Antonyuk Andrey Danilovich. Encyclopedia of Contemporary Ukraine [in Russian].
6. Order of the Ministry of Culture of Ukraine on approval of the regulation on the expert council of the Ministry of Culture of Ukraine on contemporary art, 1130 (2016). Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1664-16> [in Ukrainian].
7. Avramenko, O. (Eds.). (2006). Essays on the History of Fine Arts of Ukraine of the 20th Century. Kyiv: Intertekhnologiya [in Ukrainian].
8. Personal site of Victor Sidorenko. Retrieved from <http://sydorenko.gallery/?q=ru/node/30> (viewed on 25.04.2017) — Title from the screen [in Russian].
9. Personal site of Katerina Tkachenko. Retrieved from <http://katerynatkachenko.arts.in.ua/> [in Ukrainian].
10. Personal site of Oleksiy And. Retrieved from <http://artand.com.ua/ru/galereja/zhivopis/v-poiskah-vzaimosvjazi> [in Ukrainian].
11. Fialko, D. (2017). Ekaterina Tkachenko - an artist who is competing with time. Information Agency of the Cultural Industries “Pro”. Retrieved from <http://i-pro.kiev.ua/content/katerina-tkachenko-%E2%80%93-khudozhnitsya-yaka-zmagayetsya-z-chasom> [in Ukrainian].
12. Hofmann, V. (2004). Fundamentals of Contemporary Art. Introduction to its symbolic form. Sankt-Petersburg: Academic project [in Russian].
13. Official Website of artists of Kharkiv region. Retrieved from <http://kharkov.vbelous.net/ukrain/artists/postupny.htm> [in Ukrainian].
14. Sheiko, V., & Gritsanenko V. (Eds.). (2017) Encyclopedia of modern Ukraine. Retrieved from http://esu.com.ua/search_articles.php?id=31743 [in Ukrainian].
15. Meyer, R. (2013). What Was Contemporary Art? Massachusetts Institute of Technology, [in English].